

KRÓNIKA

RÁKÓCZY ROZÁLIA

AZ ORSZÁGOS HADTÖRTÉNETI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSAI

*Magyar internacionalisták a szovjethatalomért
— bolsevikok a Magyar Tanácsköztársaságért*

Időszaki kiállítás a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tiszteletére

„Az emberiség történetében először vették kezükbe a dolgozó osztályok a hatalmat, saját vérük árán vívták ki szabadságukat. Ezt a szabadságot nem engedik ki a kezükből. A felfegyverzett nép öröködi a forradalmon. Dicsőség a nagy harcban elesetteknek! Legyen az ő ügyük az élők ügye” — a Moszkvai Forradalmi Tanács kiáltványa a már győztes forradalom után született, 1917. október 26-án. Hosszú és nehéz volt az oroszországi munkásmozgalom útja a kezdetektől a vérbefojtott 1905-ös forradalmon, a világháború kegyetlen négy évén át, míg ezeket a sorokat papírra vethették. Pedig az újabb nehéz harcok még csak ezután kezdődtek.

A kompromisszumokkal és Szovjet-Oroszországra nézve súlyos feltételekkel terhelt — 1918. március 3-án aláírt — breszt-litovszki békeszerződés lélegzétvételnyi szünethez juttatta az alakulóban levő munkásállamot, de ugyanígy időt nyertek a cári Oroszország szövetségesei — és immár a fiatal szovjet állam ellenségei — az intervenció előkészítésére. Már 1918. márciusának végén, s utána folyamatosan áprilisban, az angolok partra szálltak Vlagyivosztokban, Murmanszkban, Arhangelszkben; májusban ellenforradalmár tisztjei vezetésével felázadt a hazatérés előtt álló csehszlovák légio. A belső reakció helyi ellenforradalmi felkelései is nehezítették, sőt az Ural és Szibéria jelentős részén lehetetlenné tették a szovjetek működését. Kornyilov, a doni ellenforradalmi erőktől támogatva, általános támadást indított a Volga vidékére. A békeszerződésre hivatkozva Németország, illetve az Osztrák-Magyar Monarchia megszállás alatt tartotta a Baltikumot, Ukrajna és Belorusz-

szia nagy részét. Szovjet-Oroszország háromnegyed része került ellenséges megszállás alá, éppen azok az országrészek, amelyek a szén 80%-át, a nyersvas- és acéltermelés 75%-át adták. A mezőgazdaságilag legértékesebb részek elvesztésével éhínség fenyegette az országot.

Ebben a súlyos helyzetben — amikor a Szovjetek Végrehajtó Bizottságának az országot egységes katonai táborra kellett nyilvánítania — hatalmas erők fogtak össze Szovjet-Oroszország megmentésére. Csepp a tengerben — erkölcsi ereje mégis felmérhetetlen annak a ténynek, hogy a forradalom védelmére keltek a különböző nemzetiségű volt hadifoglyok is. 1918. március 14-én a hadifoglyok összoroszországi kongresszusa döntött a harcban való részvételről. A magyar forradalmi hadifoglyok és szocialista emigránsok harcában tevékeny és irányító szerepet vállalt a március 24-én alakult Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Magyar Kommunista Csoportja. A „rendíthetetlen százezer” a polgárháború szinte valamennyi frontján ott küzdött. A parancsnoki karnak is számos magyar tagja volt: Kun Béla, Ligeti Károly, Münnich Ferenc, Zalka Máté és még sokan mások.

1918 őszére a sikeres harcok nyomán a szovjet és nemzetközi harcosok megvédték Cárcint, visszaszorították Kazany, Szimbirszk, Szamara területéről az ellenséget, felszabadították az észti, lett, litván területeket. Belorusszia és Ukrajna legnagyobb része is felszabadult 1919 tavaszára. Az első világháborút időközben befejezett antant hatalmak által jelentősen támogatott Kolcsak admirális hadseregét pedig 1919 őszéig az Ural mögötti területekre kényszerítették. 1920. ja-

nuárjában a Vörös Hadsereg felmorzsolta Gyenyikin ellenforradalmi hadseregét, visszavetette Jugyenyics Petrográd ellen indított támadását, novemberig megsemmisítő csapást mért Vrangel hadseregére. 1921 elején befejeződött az utolsó ellenforradalmi erők felszámolása a Kaukázuson túli területeken is. A fiatal szovjet állam győztesen került ki a harcokból.

„Ha visszatekintünk az elmúlt négy évre, azt látjuk, hogy az orosz proletariátuson kívül egyetlen más proletariátus sem aratott teljes győzelmet a burzsoázián.” Lenin 1921-ben mondott szavai emlékeztetünkbe idézik 1919 magyarországi hősi harcait, amikor Magyarországon is felcsillant a proletariátus győzelmének reménye, és a Magyar Tanácsköztársaság védelmében, önfeláldozó, hősiek harcban, a magyarokkal vállvetve küzdött az orosz „bolsevikiek”, a volt hadifoglyok nagy része. 1919. áprilisától, a román burzsoá királyi hadsereg támadásától kezdve, a változó sikerű harcokban majd minden fronton ott találjuk a Vörös Hadsereg kötelékében az önkéntesekből szervezett nemzetközi alakulatokat.

A Magyar Tanácsköztársaság tragédiája, hogy az erőtlen, a négyéves háborúban teljesen kifosztott országgal szemben az antant hatalmak és a monarchia utóállamainak szinte kimeríthetetlennek látszó anyagi és technikai bázisa állt. az egyetlen — karnyújtásnyira levő — baráti ország pedig a magyarországihoz hasonló súlyos gondokkal küzdött. A nemzetközi reakció munkája — hogy mindenáron elszigetelje a Magyar és a Szovjet Tanácsköztársaságot — tökéletes volt.

A fegyveres harc Magyarországon 1919. augusztusában befejeződött, a Magyar Tanácsköztársaságot leverték. De a harcok neves és névtelen résztvevőinek és a győztes szovjet-oroszországi harcok részeseinek ércnél maradandóbb emlékét őrzi az utókor. Ebből a hatalmas emlékműből jelenített meg fényképek, tárgyak, idézetek segítségével részleteket az Országos Hadtörténeti Múzeum, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum, a Magyar-Szovjet Baráti Társaság, a Szovjetunió Központi Forradalmi Múzeuma és a szovjet Fegyveres Erők Központi Múzeuma közös kiállítása a Hadtörténeti Múzeum épületében.

A kiállítást Katona Imre, az MSZMP Központi Bizottságának tagja, a Budapesti Pártbizottság első titkára, 1977. ok-

tóber 14-én, a Nagy Október jegyében nyitotta meg, köszöntve az ünnepségen megjelent veteránokat, egykori internationalistákat, V. J. Pavlov szovjet nagykövetet, a Budapesten akkreditált katonai attasékat, a közreműködő múzeumok és társadalmi szervek vezetőit. A megnyitót a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének forradalmi dalokból összeállított műsora tette még ünnepélyesebbé.

„Az imperializmusba átnőtt kapitalizmus objektív szükségszerűséggel megszülte az imperialista világháborút” — indítja Lenin tömör meghatározása a kiállítást. Az idézetet az első világháború egyes epizódjait felvillantó képek veszik körül: bevonulás, roham, kitüntetés, rokantság — és a „végállomás”, a katonai temető, egyforma kereszték százaival; a kevés kép is meggyőző erővel tárja elénk a háború borzalmait.

A fegyverek, egyenruhák is a világháborút idézik, s egy — már a forradalmak korszakában kinyomtatott — plakát statisztikai adatokkal mondja el azt, amit korábban a képekről láttunk.

A háború „természetes” velejárója a hadifogság. Magyarok tömegei kerültek többek között oroszországi hadifogolytáborokba is. Ottani életüket eddig nem ismert, jobbára először kiállított fényképeken kísérhetjük végig. Igen dekoratív térképet helyeztek el ugyanitt, jelezve azokat a táborokat, ahol a forradalmi szervezkedések megindultak.

A fogolytáborokba került katonák igyekeztek változatossá tenni egyhangú napjaikat: faragványokat, kisplasztikákat, karikatúrákat, rajzokat készítettek, ezekből szép gyűjteményt mutat be a kiállítás.

A szellemi „eltunyulás” ellenszere az újság. S mivel kívülről nem nagyon juttattak újságokhoz, számos fogolytáborban maguk szerkesztettek lapokat. Ezeket legtöbbször a forradalmi agitáció szolgálatába állították.

A hadifoglyok életében a legnagyobb változást a cárizmus megdöntése jelentette. Többségük örömmel üdvözölte a forradalmi változást. Gyóni Géza így köszönti az eseményeket: „Szent arcod előtt leborulok térdre Távoli bús nép keserű fia Ki most ébredsz frissen, fiatalon forradalom S végig táncolsz a vérszagú világon.”

Kevés, de igen jól kiválasztott fénykép illusztrálja a cárizmus megdöntését, és egyetlen tárgy a bukott korszak jelképének: a törött, megkopott aranyozású cári sas.

Ellentétként az ujjongó, forradalmi Moszkva fényképe 1917. május elsején.

Es két értékes dokumentum másolata: az Izvesztija 1917. évi 208. és 209. száma, amely a békéről és földről szóló dekrétumot címdalán közli.

Az oroszországi eseményekkel egyidőben orosz hadifoglyok százai, ezrei dolgoznak, élnek Magyarországon. Korabeli fényképeket láthatunk a hadifogoly munkásokról, az általuk készített és életük jellemző epizódjait megőrkítő rajzokról. Itt láthatjuk a már megszokott hadifogoly-emléktárgyakat, amelyek többsége az orosz népművészet jellegzetességeit hordja magán. Emlékeztető a hazára.

Az orosz forradalom a nemzetközi imperializmus összefogása révén csakhamar veszélybe került — megmentésére az orosz munkások, katonák, parasztok mellett felsorakoznak a magyar hadifoglyok. A harcok megszervezésében élén járnak a kommunisták. Emlékezetes eseményről és időpontról láthatunk fényképet, magyar kommunisták vettek részt az 1918. november 7-i ünnepségen a Kommunisták Magyarországi Pártjának zászlajával. A kép mellett a zászló másolata is látható.

A több szintéren folyó eseményeket külön elhelyezett kronológiai tájékoztató teszi világossá, a dátumok mellett csak a legszükségesebb szöveg. Tömörségével háttérben marad, így nagyobb hangsúlyt kapnak a dokumentumok, fényképek tárgyak.

Hasonlóan világos a hadműveleti térkép az intervenció és a polgárháború első évéről.

A forradalmi megmozdulás Magyarországon is elmozdítja helyéről a régi uralkodó osztályt. A haladó mozgalomban részt kívánnak venni az orosz hadifoglyok is. Kéréssel fordulnak a „Magyar Nemzeti Tanácshoz! Engedjétek részt venni a ti nemzeti szabadságharcotokban.”

A magyarországi proletárhatalom védelmére megalakuló Vörös Hadsereg mellett ott találjuk a nemzetközi ezredek is. A képek mellett a hősi korszak tanúi: a Csepeli Vörös Ezred 2. zászlóaljának, a Vörös Vasas Hadosztálynak és a 3. Önálló Nemzetközi Vörös Ezrednek a zászlója.

Mindkét, de különösen a magyar proletárállam számára szükséges lett volna, ha sikerült a magyar és a szovjet csapatok egyesítése. Erről a kísérletről, az 1919. március—júniusi csapategyesítési elkép-

zelésekről színes térképvázlatot találunk a kiállításon.

Szovjet-Oroszország többfrontos küzdelme óriási erőfeszítéseket kívánt. Az ezekben részt vállalt magyarokról kiállított fényképek — Turkesztánból, Szibériából, a Vrangel elleni hadműveletekről — önmagukért beszélnek. A harcokban használt fegyverek, egykorú rajzok, szovjet agitációs plakátok teszik teljessé a körképet.

Rövid híradás még a Magyar Tanácsköztársaság leveréséről, majd Szovjet-Oroszország két évvel későbbi nagyszerű győzelméről. És egy tablóról a magyar internacionalistákról: „Százán a száz-ezerből”.

„A magyar—szovjet barátságának hősök vérvél megpecsételt múltja — és ezért biztos jövője van” — fogalmazta meg Kádár János a két nép baráti kapcsolatának lényegét. Az idézet utáni képsor napjainkig mutat be nagy jelentőségű eseményeket. Fényképek a tüzscsere folytán kiszabadult magyar politikai foglyokról, három (magyar, szovjet és spanyol) nép hősről, Zalka Mátéról, az 1848-as forradalom és szabadságharc zászlóinak ünnepélyes visszaadásáról, Budapest felszabadításáról, a magyar—szovjet barátsági szerződés aláírásáról, a Varsói Szerződés tagállamai fegyveres erőinek „Vértess” hadgyakorlatáról, a Magyar—Szovjet Barátság Park avató ünnepségéről, Kádár János és Leonyid Brezsnyev találkozájáról, a Barátság kőolajvezetékéről, és végül a világtörténelmet átforgató Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójára született csepeli jubileumi munkaverseny-felhívásról.

A kiállítás tartalmi szempontból rendkívül igényes, a hangsúlyt mindvégig a kiállított képekre, tárgyra helyezi; csak örömmel üdvözölhetjük, hogy szakítottak a túlzottan didaktikus, mindent megmagyarázó, szöveggel teletűzdelt módszerrel. Rendkívül jó megoldás volt, hogy csak ahol szükségesnek látszott, helyeztek el — és nem a képsorok egységét megszakítva, hanem a terem egyik falánál elkülönítve — rövid, tömör magyarázatot, jobbára a dátumokra és azok rövid megvilágítására szorítkozva. A képsorok között csak egy-egy odaillo idézet olvashatunk Lenin, Kun Béla, Ligeti Károly — a résztvevők — és Móricz Zsigmond, Thomas Mann — a kortársak — tollából.

A kivitelezés az első pillanatban meglepő: nyers fenyővázra helyezett képek, tárgyak; léckeretes vitrinekben a fegyverek. Szokatlan, hogy a ruhák, zászlók

szabadon állnak. Végző soron azonban kedvező az összkép, a kivitelezők megtalálták azt a formai megoldást, amivel a tartalom teljes kibontakozását szolgálhatták.

A kiállítást Ságvári György, a Hadtörténeti Múzeum és Győrfi Sándor, a Munkásmozgalmi Múzeum munkatársa rendezte, a tervezés és kivitelezés a két múzeum közös munkája.

A Képtár új kiállítása

A Képtár a téli hideg elől az udvarunkon álló műemléképületből beköltözött a Múzeumba. A nyáron át nagy látogatottságnak örvendett modern képzőművészeti alkotások az első emeleti folyosóra kerültek, elvezetve a látogatót az új, „Hadseregünk — Katonáink” elnevezésű pályázat méltott és díjazott műveihez. Ezt az újabb pályázatot a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnöksége és a Magyar Képzőművészek Szövetsége hirdette meg, s örömdetes volt látni, hogy megszorodott a jelentkező művészek és alkotások száma. A mai magyar képzőművészetben rangot jelent a Magyar Néphadsereg életéről szóló művekkel jelentkezni, számunkra ezt bizonyította a pályázat eredménye.

És végre láthatunk egy igazán szépen, szeretettel rendezett kiállítást, tágas, jól világított termekben; olyan kiállítást, ahol a rendező és a kivitelező szakított a — múzeumaink nagy többségére sajnos jellemző — oktalan szimmetriával. Időnként a műélvezetnél nagyobb a bosszúság, amikor két kicsi kép között találunk egy más művésztől származó nagyot, majd néhány teremmel odébb, a korábban már látott egyik művész két kicsi képe között ismét egy nagyot... és így tovább, teremről teremre.

A rendezői gárda egy helyen következten, Benedek György „Átkelés” és „Lebegés” című alkotásai közé beiktatták Váli Dezső „Tökéletesen álcázott harckocsi” című képét. Mégis javukra írható annyi, hogy e három festményen kívül mást nem helyeztek erre a falszakaszra. Mindhárom mű stílusa és kivitelezése, a művészek felfogása a választott katonai

témáról olyan egyedülálló, hogy e három alkotást nehéz lett volna máshová beilleszteni.

Sajnos, még mindig kevés a kisplasztika, szobor. Mind közül legnépszerűbb talán a földterés pillanatát, hangulatát visszaadó „Ejtőernyős” (Záhorzík Sándor műve); kétségkívül a legkedvesebb Pató Rozália „Utász” figurája — bár egyik sem szerepel a díjazott alkotások között.

A bíráló bizottságok által legjobbnak ítélt alkotások közül elsősorban *Tölg Molnár Zoltán* („Szalaghíd építése” — a Honvédelmi Minisztérium I. díját kapta), *ifj. Benedek Jenő* („Gyakorlótér” — a Honvédelmi Minisztérium II. díja), *Gerzson Pál* („Folyami hadgyakorlat” — Honvédelmi Minisztérium II. díj) egy-egy műve érdemel nagyobb figyelmet, valamint *Tenk László*, aki beküldött műveiért részesült a Honvédelmi Minisztérium III. díjában. Ők azok a művészek, akik valamennyi pályázaton sikerrel szerepeltek.

Sikerrel szerepelt a rendező Kottra Györgyi is, akinek a válogatás, rendezés munkáján kívül arra is jutott ideje, hogy a megnyitó napjára kezünkbe adja a kiállítás katalógusát.

A kiállítás 1977. november 11-én nyílt meg, a pályázatot meghirdető minisztériumok képviselői és a kiállító művészek jelenlétében. Megnyitó beszédében Bereczky Lóránd, az MSZMP Központi Bizottságának munkatársa, annak a reményének adott kifejezést, hogy a tárlatot hamarosan hasonló követi majd, amelyen a mai magyar képzőművészet nagyjait, élő klasszikusait is üdvözölhetjük.